

Chov holubů (*Columba livia domestica*) představuje jednu z nejstarších forem cílené domestikace ptactva a jeho historické kořeny sahají hluboko do starověku. Nejranější písemné zmínky o holubech nalézáme v antických pramenech, kde jsou tito ptáci zmiňováni především v souvislosti s hospodářským využitím, náboženskou symbolikou a obřadní funkcí. O holubech se zmiňuje Homér, Plinius starší, židovský historik Josephus Flavius (37–100 n. l.) i římský učenec Marcus Terentius Varro Reatinus. Tyto prameny však logicky neposkytují detailnější informace o cíleném šlechtění ani o existenci samostatných plemen v dnešním slova smyslu.

Ucelenější a systematičtější písemné doklady o chovu holubů v Evropě, které již rozlišují jednotlivé formy na základě morfologických a užitkových znaků, se objevují až v 16. století. Toto období lze považovat za počátek vědomého chovatelského zájmu o specializované druhy holubů, včetně holubů letových. Právě v této souvislosti se v pramenech objevují zmínky o rejdičích, jejichž původ je podle anglických historických zdrojů kladen do oblasti Indie a východní Persie. Z těchto regionů existují již v 16. století písemné doklady o chovu válivých rejdičů, tedy holubů vyznačujících se specifickým akrobatickým způsobem letu, při němž dochází k opakovaným přemetům kolem osy těla. Válivý let rejdičů lze považovat za výsledek dlouhodobého cíleného výběru, zaměřeného nikoli na exteriérové znaky, nýbrž na letový výkon a jeho estetické projevy. Tento typ selekce se výrazně liší od pozdějšího evropského šlechtění okrasných holubů a představuje samostatnou vývojovou linii v rámci letových plemen. Právě z této linie lze odvozovat i vznik pozdějších válivých purclíků, jejichž letové projevy a funkční stavba těla nesou zřetelné znaky příbuznosti s rejdiči v širším smyslu.

Zásadním pramenem pro poznání chovu holubů v Evropě raného novověku je dílo italského přírodo-

vědce Ulysse Aldrovandiho *Ornithologiae Bononienensis* z roku 1637. Tato monumentální práce o rozsahu 862 stran zahrnuje komplexní přehled tehdy známých druhů ptáků a obsahuje rovněž 19 dřevorytových vyobrazení holubů. Aldrovandi se podrobně věnuje chovu holubů především v Itálii a Holandsku, popisuje jejich význam v náboženských a společenských obřadech a shrnuje dostupné poznatky o jejich chovu ve starověku. Z chovatelského hlediska Aldrovandi rozlišuje několik plemen holubů, mezi nimi například racky, které označuje za „cizí" plemeno, vyskytující se v Holandsku pravděpodobně jako výsledek novějšího dovozu. Pozoruhodné však je, že o rejdičích se ve své práci nezmiňuje, což naznačuje, že v této době ještě nebyli v Evropě rozšířeni natolik, aby se stali předmětem odborného popisu. Stejně tak Conrad Gessner ve svém díle z roku 1560 uvádí, že v Německu a Švýcarsku byli známi především holubi domácí, případně holubi s chocholkou nebo s rousem, nikoli však tedy holubi s akrobatickými letovými projevy. Jiný zdroj uvádí, že byli rejdiči přeneseni do Frankfurtu nad Mohanem v roce 1669, kdy je zmiňuje lékař G. Horst. Také podle Ing. Aleše Bukovského (Dějiny českého holubářství, 2022) byli malí rejdiví holubi přivezeni z Augsburgu do sbírky průkopníka ornitologie Markuse zum Lamma po roce 1600.

Rakovník, dobová pohlednice

Teprve v průběhu 17. století tedy dochází k prvním cíleným dovozům rejdičů do Evropy, a to především prostřednictvím holandských a anglických obchodních cest. Lze předpokládat, že v počáteční fázi byly do Evropy dováženy zejména válivé formy rejdičů, jejichž nápadný a divácky atraktivní letový projev vzbudil zájem chovatelů. Současně se pozornost evropských chovatelů obrátila také k rejdičům schopným vystoupat do mimořádných výšek, jejichž let byl založen spíše na vytrvalosti, než na akrobacii.

V tomto kontextu lze vznik pozdějších válivých purclíků chápat jako výsledek postupné adaptace původních válivých rejdičů na evropské chovatelské prostředí. Při tomto procesu docházelo k selekci jedinců s drobnější tělesnou stavbou a válivými schopnostmi, které byly spolehlivě přenášeny na potomstvo. Váliví purclíci tak nepředstavují izolovaný chovatelský fenomén, ale logické pokračování vývojové linie válivých rejdičů, modifikované místními podmínkami a chovatelskými preferencemi.

Skutečnost, že odborný popis válivých holubů se v evropské literatuře objevuje relativně pozdě, potvrzuje i práce anglického autora Francise Willughbyho z roku 1676, v níž je poprvé systematicky popsán způsob letu válivých holubů. Willughbyho popis lze považovat za důležitý mezník v přenosu mimoevropských chovatelských zkušeností do evropského odborného diskurzu a nepřímo i za jeden z teoretických základů pozdějšího chovu válivých purclíků.

Z historického hlediska lze tedy naše válivé purclíky považovat za evropsky formovanou větev širší skupiny válivých rejdičů, jejichž původ sahá do oblasti jižní a západní Asie. Jejich vznik je výsledkem dlouhodobé selekce zaměřené na specifický letový projev, který byl v českém prostředí dále stabilizován a upevněn, čímž se postupně utvořilo svébytné plemeno s jasně rozpoznatelnými znaky.

Během 18. století nastával v Evropě postupný rozmach chovu holubů, který byl přímo spojený s rozvojem obchodu a dopravy, zejména námořní. Na počátku tohoto století, kdy se evropské přístavy staly živými uzly mezinárodního obchodu, začaly do Evropy přicházet nové a dosud neznámé formy holubů z celého světa. Tento proces byl podporován rozvojem lodní dopravy, která umožnila přímý kontakt evropských obchodníků s Asií, Blízkým východem i Afrikou. Výměnný obchod mezi Evropou a zbytkem světa vedl prioritně k dovozu zboží, ale i živých zvířat, včetně holubů. Mezi těmito novými přírůstky se objevili holubi zcela nových tvarů, pernatých ozdob a letových schopností, kteří vyvolali silný

zájem u západoevropských chovatelů.

V této souvislosti se stal anglický lékař a ornitolog John Moore významným autorem, jehož dílo *Columbarium* (1735) popisuje plemena holubů, která byla v té době v Evropě rozšířena, včetně specifických typů rejdičů. Moore se zaměřil na popis nejen tradičních evropských plemen. Dílo bylo tedy dalším, které systematicky zmiňuje rejdiče jako samostatnou kategorii holubů. Pozdější autoři, mezi nimi i známý německý odborník Gustav Prütz, pokračovali v tomto směru a vyvinuli podrobnější klasifikace plemen holubů. Prütz ve své knize *Illustriertes Mustertaubenbuch* (1871) uvádí, že letové typy holubů, jako byli rejdiči, byly do Evropy dováženy především do anglických, holandských a dánských přístavů. Odtud se pak pomocí říční dopravy dostávali do centrálního Německa, kolem roku 1805 dosáhli Rýna. Pro české holubářství, které často čerpá prameny z německé literatury, by mohla být zajímavá kniha neznámého německého autora, který ji vydal v Ulmu v roce 1790 pod názvem Užitečná a kompletní kniha o holubech. Neznámý autor uvádí, že její obsah byl převzat od francouzského učence Buffona. V této knize dělí plemena holubů do 14 skupin. Jednou z nich je *Holub akrobat nebo-li rejdič*. Popisuje

Rakovník, pohlednice

malého, rychle létajícího holuba, který je zvláštní tím, že se několikrát po sobě převrátí dozadu nebo stáhne ocas pod sebe tak, že ve vzduchu vypadá jako koule. Rovněž Moore ve svém díle popisuje anglické nebo německé *Tumblers* (akrobaty, rejdiče) a mimo jiné uvádí, že „vídeňský“ rejdič byl křížen s indiánem.

„Od svítání do soumraku válí hejno kotrláků…“

Způsoby válení

V holubářském světě je známá celá řada plemen akrobatických holubů, jako jsou váliví rejdiči, přízemní rolleři, různí tleskači a střemhlaví rejdiči. Všichni tito holubí akrobaté upoutali pozornost svého chovatele nevšedními způsoby letu, které jsou sice odlišné, ale svým způsobem vždy pozoruhodné. Rakovnický kotrlák je řazen mezi jednoduché kotrláky, válivé rejdiče. Přemety provádí při vodorovném letu, ale pokud jich udělá více bezprostředně za sebou, v hejnu letících holubů se propadne a ztracenou výšku i pozici v hejnu rychle dožene, takže letící hejno působí uspořádaně. Rakovnický kotrlák válí s elegantní lehkostí a pomalu, mezi jednotlivými přemety lze okem zaznamenat kratičké přestávky. Naproti tomu existuje celá řada plemen tzv. výkonných rollerů, kteří válejí jiným, prudším, výbušnějším způsobem. Po dosažení letové výšky padají v prudkých přemetech dolů, válejí tedy ve směru vertikálním. Tyto přemety jsou velmi rychlé a nelze je od sebe rozeznat. Hejno válejících rollerů tak působí úplně jiným dojmem než hejno našich kotrláků. Vypadá opticky neuspořádaně, je znovu a znovu trháno padajícími holuby, kteří se po dosažení spodní výšky snaží opět dostat na úroveň letícího hejna. Během letu udělají mnohokrát více přemetů než rakovničtí kotrláci.

Právě způsob válení kotrláků byl jednou z příčin osobní nevraživosti

Výcvik holubů ve Staré Lubovni, foto 2020

dvou největších postav v prvorepublikové historii plemene, vrstevníků Eduarda Fuchse a Josefa Haunera. Zatímco Fuchs se nebránil, jak známo, občasnému přilití krve rejdičů nejčastěji „uherského" původu, a proto jeho kotrláci váleli ve směru horizontálním a občas i vertikálním, Hauner byl tvrdošíjným zastáncem čistoty plemene a prosazoval názor, že kotrlák se musí procvičovat v přemetech sám, podobně jako český stavák, a to pouze při letu vodorovném. Fuchs si šel při šlechtění kotrláků svojí cestou a jeho předčasná smrt v roce 1938 znamenala mimo jiné i definitivní prosazení Haunerova názoru. Rakovnický kotrlák tedy dnes dělá pouze jednoduché kotouly, jen ti nejlepší jsou schopni udělat 2-3 těsně za sebou, zcela výjimečně i více. V české staroholubářské tradici žije dosud kotrlák, který při válení padá v prudkých přemetech dolů, až proboura střechu. V současné době válí kotrláci při letu v normální výšce, ale i velmi nízko, často několik metrů nad hřebenem střechy. Nejpůsobivější jsou akrobatické schopnosti rakovnických kotrláků při páření a honění na hnízdo, protože máme jednotlivé kreace přímo před očima. Po skončeném pojímání na hřebenu střechy holubička spustí křídla, udělá pár kroků, pak vyletí a mnohdy i zabuší křídly a udělá přemet a bezprostředně za ní vyletí holoubek a rovněž silně zabuší křídly a udělá i několik přemetů. Přemety je holoubek schopen udělat nejen při slétávání ze střechy dolů, ale i při stoupání z nižší střechy na vyšší, často i na velmi krátkou vzdálenost. Temperamentní rakovnický kotrlák při pronásledování holubice na hnízdo téměř nenechá holubici zobat nebo napít, při jejím vzlétnutí ji těsně následuje, a ještě přitom stihne, naprosto uvolněně a přirozeně, udělat dokonalý přemet. Je to mnohdy úchvatná podívaná. Vynikající kotrláci tedy válí i na velmi krátké vzdálenosti a jen ti opravdoví mistři udělají přemet i v prostorném holubníku. Tleskání křídly je efektním doplněním letu kotrláků. Je podivuhodné, jak silně umí kotrlák zatleskat. Nejčastěji tleská před samotným kotoulem, ale někdy letí přes dvůr, tleská, ale kotoul neudělá. Ti nejhlučnější kotrláci nemusí být zároveň těmi nejlepšími akrobaty. Mnohdy tiše letící kotrlák udělá více přemetů než ten bouchající. Nejčastěji tleskají a válejí kotrláci zjara, za slunečného rána, kdy jdou prvně do páru. To se doposud tichý dvůr rozezní údery křídel, následuje krátká pomlka, během které holub zaválí a vše se opakuje. V této typicky venkovské symfonii holubího života se cítí každý chovatel nejšťastnější.

Kromě válení a tleskání křídly jsou kotrláci schopni dalších zajímavých životních projevů. Při dvoření se holubici vzlétne holub kolmo 2 až 3 metry

nad zem, udělá efektní kotoul a hned se spustí a dosedne na zem. Jindy chodí holubi po hřebenu střechy, „orlují“ a se vztyčenými křídly se předvádějí holubicím. Orlování je sice typičtější pro české staváky, ale kotrláci orlují často a rádi.

Dospívající výletci se rádi drží stranou chovného hejna. Jsou neuvěřitelně zvídaví, sedají na místa, kam v dospělosti už nikdy nesednou, strkají hlavy do nejrůznějších míst a zákoutí a všechno chtějí vidět. Přitom často vzlétnou, někdy spolu s chovným hejnem jindy i samostatně a učí se válet. Je zajímavé, ale logické, že se učí sázet přemety zásadně při letu ve větších výškách, kdy se cítí bezpečněji. Nejdříve pouze „sází“, sedají na ocas a kotoul nedokončí a trhnutím těla vpřed se vrátí do původní polohy. Takoví výletci se později zcela určitě válet naučí. Ti, kteří však při letu plachtí s roztaženými křídly, se válet většinou nenaučí, nebo výjimečně někteří z nich na jaře dalšího roku občas kotoul udělají. Kdysi jsem si ponechal krásného výletka, který jen plachtil. Na jaře občas zaválel, ale zcela výjimečně. Dal jsem mu průměrně válivou holubič-

Rakovničtí kotrláci během letu, foto JJ, 1998

ku a jejich odchov válel výborně. Dospívající výletci se tedy učí válet celé léto, ti nejlepší udělají první přemety již v 10. týdnu od svého vylíhnutí. Výletci také létají delší dobu, jsou vytrvalejší, nechají často chovné holuby sednout na střechu a pokud je slunečné počasí a bezvětří, vyletují do velké výšky a učí se válet. Patří k mimořádným zážitkům pozorovat v letním ránu holubářský dorost, jak řádí ve vzduchu. Zajímavá situace nastane, když se k hejnu výletků přiblíží nějaká poštolka nebo poštovní holub tmavé barvy, který je často svým rychlejším letem a zbarvením poplaší. Zatímco chovní holubi v okamžiku ohrožení hledají spásu v co nejrychlejším vyklizení prostoru a okamžitě slétávají dolů k holubníku, výletci v takové situaci často stoupají vzhůru a ve velké výšce často pokračují ve válení. Jsou-li mladí kotrláci pravidelně honěni s jinými vysokoletci, vydrží létat i několik hodin. Karel Czyž z Třince zaznamenal, že výletci rakovnických kotrláků létali s jeho tipplery rekordních 5 hodin a 10 minut. Po dosažení pohlavní dospělosti však přichází zájem o druhé pohlaví a s tím spojená jakási pohodlnost, typická pro chovné kotrláky, a s ochotou létat a válet už je to horší. Někdy se stane, že výletek po dosažení pohlavní dospě-

Bílý kotrlák v letu, foto Václav Drexler

U Rabasů na střeše, foto Václav Drexler, 2026

losti začne válet ve vertikálním směru, kdy padá v prudkých přemetech až na zem a pádem se často zraní. Tento projev přikládám nějaké nervové poruše, protože kotrlák není schopen tyto přemety kontrolovat a zastavit a pokud padne z malé výšky do měkkého terénu, udělá přemety ještě na zemi. Je zajímavé, že tím trpí nejčastěji dospívající holubice. Pokud takovou holubici trvale nezavřeme, je jisté, že se dříve nebo později sama zabije.

Všeobecně se tvrdí, že se válení v poslední době zhoršuje. Málokdo by obhájil opačné tvrzení, i když se tato okolnost často záměrně zveličuje. Při pročítání staré literatury však všechny generace holubářů tvrdily, že dříve váleli kotrláci lépe. Žádné objektivní měřítko neexistuje. Z uvedených důvodů se domnívám, že rakovničtí kotrláci, pokud jsou volně chováni a mají možnost se v akrobacii procvičovat, válejí stále stejně dobře, jako v minulosti.

Modří mramorovaní

Patří mezi nejtypičtější kotrláky z hlediska tvarové problematiky. Nejlepší z nich mívali široce nasazené zobáky, široká a vyšší čela, a především krátké elegantní postavy, které jim mohou jiné rázy jen závidět. Patřili mezi staré rázy, které se chovají odedávna na Rakovnicku. V této souvislosti je zajímavé, že okolí Rakovníka bylo doménou českých staváků modrých mramorovaných, kterým se tu říkalo baboráci. Pro někoho libozvučný název se však nepřenesl na rakovnické kotrláky. Nejčastěji se jim říká mramoráci nebo šimlíci. Kresba je tvořena pravidelným mramorováním po celém těle. Hlava, krk, letky a ocas jsou tmavší, pruhy černé. K nejčastějším kresebným vadám tohoto rázu patří náznak třetího pruhu, narezlé letky a dále světlá hlava nebo nepravidelná kresba na štítech křídel. Mramoráci patřili vždy k nejlepším akrobatům, jsou dodnes velmi vitální, což souvisí s tím, že jsou často pářeni s modrými černopruhými, čímž se dostaví heterózní efekt. Známý chovatel mramorovaných Jaromír Tejkal mě jako mladému chovateli tohoto rázu vysvětloval, že v páru musí být vždy jeden mramorák a druhý modrý černopruhý, kdy jeden z jeho rodičů byl opět mramorák. Jedině tak se prý dá udržet pravidelné mramorování, čistá barva a přesná kresba pruhů. Někteří chovatelé se však tímto pravidlem neřídí. Velmi vzácně se vyskytují i červení mramorovaní, na jejich chov se však nik-

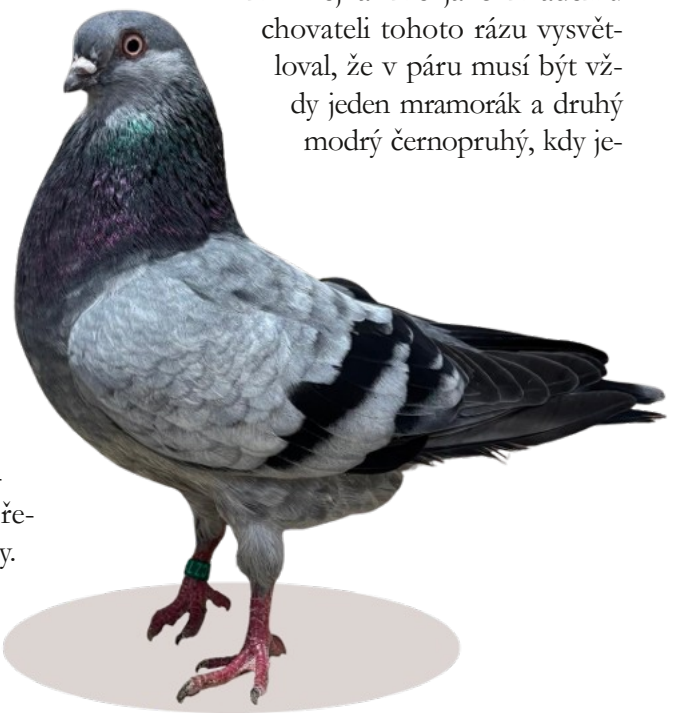

Modrý mramorovaný, chovatel Luboš Starý

do nespecializuje. V minulosti byli známými chovateli mramoráků Tejkal, Rabas, později Janoušek, Kratochvíl, Hejda, Fišer, Anděl, Turšner a někteří další. Dnes je chová Jiří Turek, Luboš Starý, Martin Hrdonka a další.

Bělouši

Jsou bílí, po celém těle lehce barevně žíhaní, tmavší je krk a pruhy. Mohou se vyskytovat i bezpruzí s barevně stříkanou hlavou a krkem. Nejsou příliš rozšířeni a na speciálkách se objevují jen sporadicky. V minulosti je chovalo několik chovatelů, např. Průša, dnes je chová Pavel Rabas, Václav Drexler a další. Bělouši, zvláště červení patří k nejkrásnějším rázům. Velmi vzácní a vyhledávaní jsou modří bělouši.

Červený bělouš, chovatel Jiří Turek

Plaví hnědopruzí, červenopruzí a žlutopruzí

Chovatelé kotrláků jim nejčastěji říkají plávci. Patří mezi nejstarší rázy, které se dodnes prakticky nechovají jinde než na Rakovnicku. Žemloví (plaví žlutopruzí) jsou uvedeni již ve vzorníku z roku 1927, který však tehdy požadoval hnědou barvu pruhů. Jejich věrným chovatelem byl Josef Hauner a někteří další. Jejich exteriér trpí neduhy všech málo rozšířených rázů, přesto bývají krátkých postav i typických hlav, ale zdaleka ne všichni. Mezi stříbřitými hnědopruhými, kteří jsou z nich nejlépe prošlechtě-

Plavý žlutopruhý, chovatel Václav Drexler

ni, se občas najde i klubový šampión. Chovají se i plaví červenopruzí. Plávky chovali v minulosti třeba Hauner, později Vostárek, MVDr. Balík, Hejda, Fišer, Turek, Anděl, Macek, Janeček, Ledecký, dnes je chová Václav Drexler, Pavel Piše, Pavel Rabas, Ing. Anna Kazdová, Jaromír Jakeš a další.

Tygři

Rovněž tygři patří mezi staré rázy, o vzniku této kresby u kotrláků toho mnoho nevíme. První vzorník je neuvádí, ale u komárenského rejdiče a českého staváka tuto kresbu zná, a proto se můžeme domnívat, že přešla na naše kotrláky právě z těchto plemen. Ustálenost této kresby je však velmi komplikovaná a dodnes patří k nejobtížnějším rázům. Tygříci jsou barevní holubi, kteří mají hlavu, krk, hřbet

Červený tygr, chovatel Václav Drexler

a ramínka křídel pravidelně prokvetlá bílými pírky. Zcela výjimečně mohou být i tabuloví, s bílými štíty křídel. Největší problém je slitá kresba ve štítech nebo na zádech. Náročnost chovu komplikuje neúměrně malý počet chovatelů tohoto rázu. Vyskytují se černí a červení, v minulosti byli rozšíření i žlutí a šedohnědí, kteří jsou dnes vzácní. Trpělivá práce vede přes jejich páření s plnobarevnými. V minulosti chovala tygříky celá řada chovatelů, např. Uher, Hůla, Vojíř, Dubš, Konopásek, Čečrdle, Dostál, Macek, Bradáč, Mašata, Skoupý, dr. Balík, Mourek, později Jabůrek, Turek, Holeček, Jelínek a další. Dnes se specializuje na tygříky žluté a červené Václav Drexler a Milan Holeček, na černé a červené Ing. Blatský, chová je také Martin Kajnar a někteří další.

Václav Drexler a Milan Holeček na výstavě, foto 2007

Plamínci

Jedná se o bílé holuby s barevným plamínkem na čele. Plamínek je menší než kapka, je dlouhý asi 10 mm a široký 5 mm a může být ve všech barvách. O jejich renesanci se v minulosti pokoušelo několik chovatelů, ale s nevalnými úspěchy. Byli v minulosti považováni za jakési zpestření hejna bílých kotrláků. Nejvíce bylo vždy červených, případně černých. Plamínci se občas objevili v chovech některých fajnšmekrů, zase se ztratili a zase objevili, ale trvale se jim věnuje jen Václav Drexler, který přenesl tuto vzácnou kresbu ze staváků, Luboš Starý a Ing. Blatský. Václav Drexler, pražský rodák, je dnes největším a nejlepším chovatelem a propagátorem chovu rakovnických kotrláků na Rakovnicku.